

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมคราม บ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร Development of Indigo-dyed Silk Products of the Ban Klang Indigo-dyed Silk Weaving Community Enterprise Group for Standard Certification

ปิยนุช หล้าอามาตย์¹, ยุพารัตน์ โจมคำ², ชนิสรา ดกเอียร³, ณัฐนิช กรมเกตุ⁴,
สุดารัตน์ อัคราช⁵, เตชิตา แสงสิทธิ์⁶, นิโบล ภูระยา⁷

¹⁻⁷สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

¹⁻⁷Thai Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

Corresponding author E-mail: csmw.pianuch46@gmail.com โทรศัพท์ 06-1069-6709

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม สมาชิก และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มมีจุดแข็งในการใช้เส้นไหมพันธุ์พื้นบ้านคุณภาพดี การออกแบบลวดลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่น เช่น ลายขอ ลายดอกพุดตาน และลายต้นคราม อีกทั้งมีความมุ่งมั่นอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมย้อมคราม ขณะเดียวกันกลุ่มยังเผชิญปัญหาการขาดแรงงานฝีมือรุ่นใหม่ ขาดช่องทางจัดจำหน่ายที่หลากหลาย และยังไม่ได้นำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ กระบวนการผลิตยังเป็นระบบ แนวทางการพัฒนาที่ได้จากการวิจัยจึงมุ่งเน้นการเพิ่มคุณภาพวัตถุดิบ ส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการสักระบายครามให้ได้มาตรฐาน พัฒนาระบบการย้อมสีและลวดลายให้ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ โดยยังคงความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรพัฒนาและขยายช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด รวมถึงส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม อันจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์, ผ้าไหมย้อมคราม, วิสาหกิจชุมชน, มาตรฐานผลิตภัณฑ์

รับบทความ: 26 พฤษภาคม 2568

แก้ไขเสร็จ: 23 มิถุนายน 2568

ตอบรับบทความ: 27 มิถุนายน 2568

Abstract

This research aimed to study the production context of indigo-dyed silk fabric of the community enterprise group and to develop the products to meet quality standards. A qualitative research methodology was employed, collecting data through in-depth interviews with 15 key informants, including group leaders, members, and relevant stakeholders in the community, selected through purposive sampling. The data were analyzed using content analysis and presented descriptively.

The findings revealed that the group's strengths lie in the use of high-quality native silkworm breeds and the design of patterns that reflect local identity, culture, and way of life, such as Kho pattern, Phut Tan flower pattern, and Ton Kram pattern. The group was also committed to preserving and transmitting the wisdom of indigo-dyed silk production. However, challenges were reflected through a shortage of skilled young labor, the limited distribution channels, and the lack of systematic application of technology or innovation in production processes.

Keywords: Product development, Indigo-dyed silk, Community enterprise, Product standards

Received: 26 May 2025

Revised: 23 June 2025

Accepted: 27 June 2025

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) มุ่งส่งเสริมการยกระดับสมรรถนะทางการแข่งขันของประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในทุกมิติ ทั้งทางเศรษฐกิจ นวัตกรรม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาผู้ประกอบการผ้าครามได้อย่างสอดคล้อง โดยเน้นการยกระดับคุณภาพวัตถุดิบ และมาตรฐานการผลิตให้ได้คุณภาพสากล อีกทั้งผสานความร่วมมือกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและ นวัตกรรมในกระบวนการผลิตและการตลาด การสร้างแบรนด์ และการจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อขยาย โอกาสทางการค้า ควบคู่กับการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเข้ามาสืบสานงานหัตถกรรม ผ้าคราม รวมถึงการใช้ประโยชน์จากเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาเป็นจุดขายสำคัญของ สินค้า เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งแนวทางที่ กล่าวมาข้างต้นนี้เกิดจากแนวคิดหลักในการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตอย่างสอดคล้องกัน โดยเริ่มจาก การนำรากฐานดั้งเดิมของประเทศ เช่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความหลากหลายมาสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ในระดับสากล ปรับปรุงโครงสร้างจำเป็น ต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งระบบคมนาคม การสื่อสาร และโครงสร้างด้านวิทยาศาสตร์ พร้อมยกระดับการเติบโต ของอุตสาหกรรมยุคใหม่ และสร้างแรงจูงใจต่อการลงทุนในภาคธุรกิจ ทั้งนี้ ยังเน้นการส่งเสริมผู้ประกอบการ รุ่นใหม่ และพัฒนาทักษะของประชากร เพื่อให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว และ ยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนอย่างทั่วถึง ทำให้ได้รับการสนับสนุนต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาคน ผลผลิต เศรษฐกิจ สร้างคุณค่า (Value-driven Economy) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ส่งผลให้เกิดความได้ เปรียบและความสามารถในการแข่งขันอย่างรอบด้าน

ตำบลด่านม่วงคำมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นเกี่ยวกับผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติและผ้าไหมย้อมครามที่สืบสาน และสร้างสรรค์มาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้หลายชุมชนได้นำองค์ความรู้และทักษะด้านงานหัตถกรรมมาประกอบ เป็นสัมมาชีพอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานหลายภาคส่วน ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2565 มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครได้ดำเนินโครงการ U2T for BCG เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วย BCG ให้ กับชุมชนพื้นที่เป้าหมาย มีแกนนำบัณฑิต ประชาชนและนักศึกษาช่วยกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างมี เป้าหมาย โดยการมีส่วนร่วมทั้งจากภาคส่วนการศึกษา ภาครัฐภาคเอกชน องค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา ในชุมชน และประชาชนในพื้นที่ การดำเนินโครงการที่ผ่านมาได้มีส่วนช่วยให้ชุมชนเกิดการขับเคลื่อนและพัฒนา งานหัตถกรรมของชุมชนไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

จากประเด็นการส่งเสริมการยกระดับสมรรถนะทางการแข่งขันในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นำมาสู่การ พัฒนาและส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด สกลนคร ซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยชาวบ้านในตำบลด่านม่วงคำและยังคงดำเนินงานอย่าง ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยการรวมกลุ่มดังกล่าวนอกจากจะเป็นการรวมตัวของกลุ่มอาชีพแล้ว ยังเป็นการร่วม กันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านงานหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอีกด้วย นับเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเข้มแข็งและมีศักยภาพในการแข่งขันด้านฝีมือในงานหัตถกรรม งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาสภาพของกลุ่มและบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามเพื่อให้เห็นจุดแข็งหรือ ศักยภาพของกลุ่มอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่การค้นหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่ม

ให้ได้รับมาตรฐาน โดยเฉพาะคุณภาพของวัตถุดิบที่เป็นต้นทางของการผลิตที่สำคัญ และผลลัพธ์ที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเป้าหมายและชุมชนอื่น ๆ ซึ่งมีบริบทใกล้เคียงกัน ในการยกระดับคุณภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมให้มีความสามารถในการแข่งขันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ในขณะเดียวกันก็สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนพร้อมกับรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไปยังคนรุ่นต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางให้ได้รับมาตรฐาน โดยเน้นการยกระดับคุณภาพวัตถุดิบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ สร้างสรรค์ และปรับปรุงผลิตภัณฑ์ใหม่หรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ขั้นตอนการคิดค้นแนวคิดผลิตภัณฑ์ การศึกษาวิจัยตลาดเพื่อวิเคราะห์ความต้องการและโอกาสทางธุรกิจ การพัฒนารูปแบบและคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ การทดสอบและปรับปรุงผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวางแผนกระบวนการผลิต การควบคุมคุณภาพ และการวางแผนช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างเหมาะสมและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หมายถึง บุคคลภายในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เพื่อร่วมกันประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น กระบวนการผลิตและการบริการ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้แก่ครัวเรือน ตลอดจนส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทั้งในระดับชุมชนและระหว่างเครือข่ายของชุมชนด้วยกัน

ผ้าไหมย้อมคราม หมายถึง ผืนผ้าที่ผลิตจากเส้นไหม โดยผ่านกระบวนการย้อมสีด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่ได้จากต้นคราม ซึ่งให้โทนสีตั้งแต่ฟ้าอ่อนจนถึงน้ำเงินเข้ม และสามารถผลิตได้ทั้งการทอแบบสมัยใหม่หรือใช้เครื่องทอ

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ หมายถึง ข้อกำหนดทางเทคนิคที่ใช้เป็นแนวทางในการผลิตสินค้า โดยจะกำหนดคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น คุณภาพของวัตถุดิบ ประสิทธิภาพการใช้งาน และวิธีการทดสอบผลิตภัณฑ์ เพื่อประเมินว่าสินค้านั้นมีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทและเป้าหมายของชุมชนอย่างครบถ้วน โดยเริ่มจากแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิตผ้าไหมย้อมคราม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านกลาง ประกอบกับใช้ทฤษฎีการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นกรอบแนวคิดหลัก เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง

สามารถพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างครบถ้วน ซึ่งทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านการจัดการตนเอง มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน อีกทั้งยังมุ่งหวังให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน ผ่านการสร้างงาน สร้างรายได้ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง และหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางให้ได้รับมาตรฐาน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านระยะเวลา ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ได้แก่ บริบทชุมชนบ้านกลาง บริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง และผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัยไว้ดังนี้

1. ชุมชนบ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง

ขอบเขตด้านระยะเวลา

งานวิจัยนี้กำหนดระยะเวลาการวิจัยทั้งสิ้น 7 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 – เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2568 โดยแบ่งระยะเวลาการทำงานวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การขอจริยธรรมวิจัยในมนุษย์
2. การศึกษาเอกสาร
3. การศึกษาภาคสนามลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชนและการผลิตผ้าไหมย้อมคราม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่ การศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางให้ได้รับมาตรฐาน ดังนี้

INPUT	PROCESS	OUT PUTS / OUT COMES
- กลุ่มวิสาหกิจชุมชน - สมาชิกทอผ้าไหมย้อมคราม - ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมคราม - มาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าไหม	- ศึกษาเอกสาร - ศึกษาภาคสนาม - การสัมภาษณ์เชิงลึก - การพัฒนาผลิตภัณฑ์	- ชุดความรู้เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจทอผ้าไหมย้อมครามให้ได้รับมาตรฐาน 1 เรื่อง - รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมคราม 1 รูปแบบ - ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามที่ได้รับการพัฒนา 1 ผลิตภัณฑ์ - ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามที่ได้รับการรับรอง 1 มาตรฐาน - บทความวิจัย 1 บทความ
IMPACT		
- ด้านเศรษฐกิจ คือ เพิ่มรายได้ให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง - ด้านสังคม คือ ส่งผลให้เกิดการจ้างงานที่มากขึ้น และมีแนวโน้มของทายาทเกษตรกรหม่อนไหมที่เข้ามาสืบทอดอาชีพเพิ่มขึ้น - ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ลดการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน และเกิดการบำบัดน้ำเสียแล้วนำกลับมาใช้ใหม่		

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านกลางในครั้งนี้ดำเนินการด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ผ่านการบูรณาการภูมิปัญญาและนวัตกรรมร่วมสมัย โดยนำความรู้และประสบการณ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมาผสมผสานกับเทคโนโลยี นวัตกรรม และแนวคิดการออกแบบที่ทันสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการนี้จะช่วยรักษาลักษณะและคุณค่าทางวัฒนธรรมของผ้าครามไว้ ในขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างความสามารถในการแข่งขันในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างยั่งยืน โดยมีผลลัพธ์ให้เกิดการสร้างรายได้ การจ้างงาน และการลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินงานโดยเริ่มจากการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนมาออกแบบงานวิจัยตามลำดับ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในชุมชนบ้านกลาง หมู่ 2 ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอ

โคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าไหมย้อมครามและการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคำนึงถึงผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ และสามารถถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมย้อมครามได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

1. กลุ่มเป้าหมายหรืออาสาสมัครต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง หมู่ 2 ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
2. กลุ่มเป้าหมายหรืออาสาสมัครต้องมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำหรือผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมคราม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกฝ้าย การมัดหมี่ การย้อมเส้นใยด้วยสีธรรมชาติ การทอผ้า
3. กลุ่มเป้าหมายหรืออาสาสมัครต้องมีความรู้และทักษะในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมคราม
4. กลุ่มเป้าหมายหรืออาสาสมัครต้องเป็นผู้ที่สืบสานภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง

การเลือกกลุ่มเป้าหมายตามเกณฑ์ดังกล่าวจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางให้สามารถพัฒนาสู่มาตรฐานและสร้างความยั่งยืนได้ในอนาคต

การขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การขอรับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มีความจำเป็นเนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเก็บข้อมูลจากมนุษย์ ผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกต ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิ ความเป็นส่วนตัว และศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมวิจัย ดังนั้นจึงต้องได้รับการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยเพื่อการดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามหลักจริยธรรม มีการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลอย่างรัดกุม อาสาสมัครได้รับข้อมูลที่ชัดเจนก่อนตัดสินใจเข้าร่วม สามารถปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้โดยไม่มีผลกระทบ และผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ถูกต้อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้การขอรับรองจึงเป็นการยืนยันว่าโครงการวิจัยมีความรับผิดชอบต่อผู้เข้าร่วมและสอดคล้องกับหลักวิชาชีพทางวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยวางแผนและปฏิบัติตามขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ ดังนี้

- 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยแบบคำถามปลายเปิดครอบคลุมประเด็นบริบทการผลิต การจัดการกลุ่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด และมาตรฐาน โดยเน้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างอิสระ และปรับคำถามตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกและครบถ้วนสำหรับการวิเคราะห์ นอกจากนี้ในขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามเพื่อให้ได้มาตรฐาน คณะผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 คน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตและการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพและสรุปแบบอุปนัยเพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม

2) แบบสังเกต มีเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้านบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ทั้งนี้ มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือก่อนใช้งานเพื่อให้มั่นใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสังเกตที่ได้จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมคราม ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ตามแนวทางของชาย โพธิ์สีดา (2562) ได้แก่ 1) การจัดการข้อมูล (Data management) คือ การจัดระเบียบข้อมูลเพื่อพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ 2) การแสดงข้อมูล (Data display) คือ การนำข้อมูลมาจำแนกเป็นประเด็นสำคัญ และ 3) การอธิบายข้อมูล (Data explanation) คือ การบรรยายและตอบคำถามข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ตามแนวคิดของ สุกางค์ จันทวานิช (2559) เพื่อการตรวจสอบและประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล และเพื่อยืนยันความถูกต้อง ซึ่งประกอบด้วยสองแนวทางหลัก ได้แก่ 1) การเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากช่วงเวลา เนื้อหาต้องมีความสอดคล้องกัน และ 2) ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ซึ่งอาจดำเนินการผ่านการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

วิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล การแสดงข้อมูลด้วยการจำแนกข้อมูลที่จัดระเบียบออกเป็นประเด็นสำคัญ พร้อมนำเสนอรายละเอียด และอธิบายข้อมูล โดยตีความข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ และหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล รวมถึงการเปรียบเทียบและสรุปข้อค้นพบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางให้ได้มาตรฐาน

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอดงหลวง จังหวัดสกลนคร มีเป้าหมายหลักในการศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามเพื่อค้นหาสภาพปัญหาที่กลุ่มประสบในกระบวนการดำเนินงาน และวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต โดยแสดงผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดได้ดังนี้

1. ศึกษาบริบทการผลิตผ้าไหมย้อมครามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง พบว่า กระบวนการผลิตผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มมีพื้นฐานที่มั่นคง ด้วยประสบการณ์ที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในกลุ่มทำให้เกิดความชำนาญในกระบวนการผลิตผ้าไหมแบบดั้งเดิมอย่างครบถ้วน ทั้งในด้านการเตรียมเส้นไหม การหมักน้ำคราม การย้อมผ้า และการทอผ้า โดยมีตลาดขายประจำถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมในการดำเนินการ ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพในการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม สามารถจำแนกออกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ด้านวัตถุดิบ กลุ่มต้องพึ่งพาต้นครามและเส้นไหมพื้นบ้านเป็นวัตถุดิบหลัก แต่กลับประสบปัญหาความไม่แน่นอนของผลผลิตในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะต้นครามที่ต้องปลูกตามฤดูกาลและอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ ขณะที่เส้นไหมพื้นบ้านมีจำนวนจำกัด มีปริมาณเพียงพอแค่ใช้ภายในชุมชน แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการในกระบวนการผลิต ทำให้กลุ่มจำเป็นต้องจัดซื้อวัตถุดิบจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีต้นทุนที่ค่อนข้างสูงและไม่สามารถควบคุมคุณภาพได้อย่างสม่ำเสมอ

ด้านแรงงาน พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มเป็นผู้สูงอายุ แม้จะมีประสบการณ์และความชำนาญสูง แต่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพ ขณะเดียวกันกลุ่มยังไม่สามารถดึงดูดแรงงานรุ่นใหม่ ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญามีแนวโน้มลดลง อีกทั้งยังไม่มีระบบการจัดการแรงงานที่เป็นระบบ จึงเกิดปัญหาความล่าช้าและขาดความต่อเนื่องในการผลิต

ด้านกระบวนการผลิต กลุ่มยังคงพึ่งพาแรงงานมนุษย์ในทุกขั้นตอน แม้จะสามารถรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาได้เป็นอย่างดี แต่กลับเป็นอุปสรรคสำคัญเมื่อมีการสั่งซื้อสินค้าจำนวนมากในระยะเวลาจำกัด โดยเฉพาะกระบวนการย้อมครามที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการหมักและย้อมหลายรอบ รวมถึงต้องมีความชำนาญในการควบคุมระดับสีให้สม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดอย่างทันทั่วถึง นอกจากนี้กลุ่มยังขาดองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการผลิต การควบคุมคุณภาพสินค้า การบริหารต้นทุน หรือการใช้ประโยชน์จากช่องทางการตลาดดิจิทัล ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของตลาดในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 2 กระบวนการย้อมเส้นไหมกับครามธรรมชาติโดยใช้การรีดเส้นใย

จากปัจจัยข้างต้นสรุปได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามแม้จะพบจุดแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรแรงงาน ระบบการผลิตมีผลต่อศักยภาพในการพัฒนาและการแข่งขันทางการตลาดในระยะยาว การแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการวางแผนเชิงกลยุทธ์อย่างรอบด้าน เพื่อยกระดับกลุ่มให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างมั่นคง

2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มดังกล่าวให้ได้รับมาตรฐาน

จากผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามให้ได้รับมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ เริ่มจากการวิเคราะห์จุดแข็งของผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมที่มีความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นลวดลายเฉพาะถิ่น เทคนิคการย้อมด้วยครามธรรมชาติ หรือความประณีตจากกระบวนการทอมือ อย่างไรก็ตาม ลักษณะเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวยังต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ ทั้งในด้านความทันสมัย ความสะดวก และคุณภาพ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป ผ้าพันคอ ของที่ระลึก หรือของตกแต่งที่สามารถใช้งานได้หลากหลาย เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในตลาดที่มีการแข่งขันสูงขึ้น

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจากเศษผ้าไหมย้อมคราม

ในด้านกระบวนการผลิต กลุ่มควรจัดทำแนวทางการปฏิบัติงานที่มีแบบแผน เช่น การจัดทำคู่มือขั้นตอนการผลิต เกณฑ์ควบคุมคุณภาพในแต่ละกระบวนการ รวมถึงการสร้างระบบติดตามย้อนกลับ เพื่อให้สามารถตรวจสอบที่มาของวัตถุดิบและวิธีการผลิตได้อย่างชัดเจน เป็นการเสริมสร้างความไว้วางใจในผลิตภัณฑ์ และเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญในการยื่นขอรับรองมาตรฐานต่าง ๆ เช่น OTOP หรือมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน นอกจากนี้ ควรดำเนินการพัฒนาแบรนด์ของกลุ่มให้มีความชัดเจน โดยใช้กลยุทธ์การเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงคุณค่าของผลิตภัณฑ์เข้ากับเรื่องราวของชุมชน ภูมิปัญญา และทักษะของช่างฝีมือ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์และเพิ่มคุณค่าในมิติทางวัฒนธรรมให้แก่สินค้าได้อย่างเป็นรูปธรรม

ด้านการตลาดพบว่า การขยายตลาดในปัจจุบันไม่อาจละเลยการตลาดดิจิทัล กลุ่มควรได้รับการส่งเสริมสื่อออนไลน์ ทั้งในด้านการจัดการเพจ การถ่ายภาพสินค้า การเขียนคำบรรยายอย่างมีอาชีพ และการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้บริโภคจากข้อมูลออนไลน์ เพื่อนำไปปรับกลยุทธ์ทางการตลาดให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐหรือองค์กรที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การสนับสนุนด้านวิชาการ เทคโนโลยี และทรัพยากรยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการขยายตลาด เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้สามารถแข่งขันได้อย่างมั่นคงยั่งยืนในอนาคต

ผู้วิจัยได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชน” ณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง ตำบลด่านม่วงคำ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะให้แก่สมาชิกในกลุ่ม การอบรมจัดขึ้นในรูปแบบกิจกรรมกลุ่ม มีการบรรยาย ถ่ายทอดองค์ความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมคราม การสร้างมาตรฐาน รวมถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับนวัตกรรมร่วมสมัย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนและสร้างความเข้มแข็งในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางถึงแม้จะมีจุดแข็งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและทักษะการผลิตแบบดั้งเดิม ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ แรงงาน และการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการผลิตและศักยภาพในการแข่งขันของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานจึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การควบคุมคุณภาพ การสร้างตราสินค้า การประยุกต์ใช้การตลาดดิจิทัล และการสร้างเครือข่าย เพื่อยกระดับขีดความสามารถและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มได้ในอนาคต

ภาพที่ 4 กิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

ความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางสะท้อนถึงความพยายามของชุมชนในการรักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในยุคใหม่ ซึ่งกลุ่มมีจุดแข็งด้านภูมิปัญญาและทักษะการผลิตที่เชี่ยวชาญ สอดคล้องกับข้อสรุปของนิรมล หารินไสล และสุกัลยา เชิญขวัญ (2564) ว่า กระบวนการย้อมผ้าด้วยสีจากธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมย้อมครามบ้านกลางนั้น “คราม” ถือเป็นวัสดุสำคัญที่ได้รับความนิยมมาอย่างยาวนาน ซึ่งทำให้ได้สีฟ้าหรือสีน้ำเงินที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และยังเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในขณะที่เดียวกันผลจากการวิจัยครั้งนี้ก็ยังพบประเด็นปัญหาบางประการของกลุ่ม กล่าวคือ จากการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของการดำเนินงานพบว่า กลุ่มมีข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ แรงงาน และการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะปัญหาการขาดคนรุ่นใหม่มาสืบทอดภูมิปัญญา ซึ่งส่งผลกระทบต่อต่อเนื่องของการผลิต ข้อจำกัดเหล่านี้สอดคล้องกับที่ จีรเกียรติ อภิภูโยภาส (2563) เสนอว่า สิ่งทีวิสาหกิจชุมชนควรเตรียมความพร้อมและพัฒนาเพิ่มเติม คือ การสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้า การวางแผนการผลิต การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และการเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย จะเห็นได้ว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนมักประสบปัญหาในทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการสืบทอดและการจัดการที่เป็นระบบ ดังนั้นจึงควรมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังที่ มินระดา โคตรศรีวงศ์ และคณะ (2559) ได้เสนอว่า การสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมของการทอผ้า เป็นแนวทางสำคัญในการรักษาภูมิปัญญาให้คงอยู่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จึงควรดำเนินควบคู่กับการส่งเสริมบทบาทของคนรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ

ด้านการบริหารจัดการ พบว่ากลุ่มยังดำเนินงานในลักษณะกระจายหน้าที่ตามเวลาว่างของสมาชิก ขาดระบบวางแผนการผลิตที่ชัดเจน การติดตามผลผลิต และการควบคุมคุณภาพที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชินวุฒ โคตะกา และคณะ (2567) ที่เน้นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการแบบมีส่วนร่วมภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในส่วนของกระบวนการผลิต พบว่ามีลักษณะซับซ้อนและใช้แรงงานสูง โดยเฉพาะขั้นตอนการย้อมครามที่ต้องใช้เวลาในการหมักและย้อมหลายรอบ เพื่อให้ได้สีที่เข้มติดทน และสม่ำเสมอ ซึ่งแม้จะสะท้อนคุณค่าเชิงวัฒนธรรม แต่กลับเป็นอุปสรรคในการรองรับคำสั่งซื้อจำนวนมากในระยะเวลาจำกัด ส่งผลให้กลุ่มสูญเสียโอกาสทางการตลาด และไม่สามารถขยายตลาดได้อย่างเต็มศักยภาพ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางของ ภัทรา ศรีสุข และคณะ (2564) ที่เสนอการต่อยอดผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมธรรมชาติควบคู่กับการรักษาคุณภาพวัตถุดิบและการยกระดับด้วยนวัตกรรมสนอการพัฒนาผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติโดยเน้นรักษาคุณภาพวัตถุดิบ เช่น การคัดเลือกเส้นไหมและสีธรรมชาติที่มีคุณภาพสูง เพื่อให้ได้สีคงทน

และปลอดภัย พร้อมต่อยอดผลิตภัณฑ์ด้วยการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ และขยายรูปแบบสินค้าให้หลากหลาย ตลอดจนยกระดับด้วยนวัตกรรม เช่น เทคนิคการย้อมสีที่มีประสิทธิภาพ และการใช้เทคโนโลยีออกแบบ เพื่อเพิ่มมูลค่าและความสามารถแข่งขัน โดยยังคงความยั่งยืนและสร้างเครือข่ายชุมชนผู้ผลิตเพื่อส่งเสริมตลาดทั้งในและต่างประเทศ

ด้านการตลาด แม้ว่ากลุ่มจะเริ่มใช้ช่องทางออนไลน์ คือ เฟซบุ๊ก แต่ยังขาดความชำนาญในการสร้างเนื้อหา ภาพลักษณ์สินค้า และการเล่าเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์และน่าจดจำในกลุ่มผู้บริโภค อุมพร โวลา (2567) ได้เสนอให้กลุ่มผู้ผลิตใช้กลยุทธ์การสื่อสารตราสินค้าร่วมกับพัฒนาเนื้อหาแบบเล่าเรื่องเพื่อเพิ่มการรับรู้ และการพัฒนาทักษะของสมาชิกในด้านการออกแบบลวดลายใหม่ ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์ และบริหารต้นทุน เพื่อรองรับความต้องการเสนอให้กลุ่มผู้ผลิตใช้กลยุทธ์สื่อสารตราสินค้าควบคู่กับการเล่าเรื่อง เพื่อเพิ่มการรับรู้และเชื่อมโยงกับลูกค้า พร้อมพัฒนาทักษะสมาชิกด้านออกแบบลวดลายใหม่ ๆ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์ เพื่อขยายตลาด รวมถึงบริหารต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ รองรับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น จากข้อเสนอดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่า การสื่อสารตราสินค้าควรดำเนินการควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนลวดลายบนผืนผ้า ดังที่ สุดากาญจน์ แยมดี (2558) ได้สำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าแล้วพบว่า ลวดลายผ้าที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดมีผลต่อการเลือกซื้อสินค้า เนื่องจากลวดลายแต่ละแบบต่างสื่อความหมายและอารมณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ลวดลายก็ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าใหม่ด้วย ดังผลการวิจัยของ ญัฐชัย เอกนราจินดาวัฒน์ (2566) ที่พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าใหม่ คือ ควรมีกระบวนการที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ผ้าใหม่มีคุณภาพดีขึ้น มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ผ้าใหม่ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค และควรพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าใหม่ที่เน้นคุณค่าประโยชน์ใช้สอย เพื่อความอยู่รอดของผู้ประกอบการผู้ผลิตและร้านค้าผ้าไหม

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านกลาง จังหวัดสกลนคร โดยอาศัยข้อมูลบริบทของชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจมาวิเคราะห์หาจุดแข็งและปัญหา ซึ่งพบว่ากลุ่มกำลังเผชิญปัญหาวัตถุดิบไม่เพียงพอ โดยเฉพาะต้นครามและเส้นไหมพื้นบ้าน รวมถึงแรงงานส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและขาดการสืบทอดภูมิปัญญา กระบวนการผลิตก็ยังคงพึ่งพาแรงงานคน ไม่มีเครื่องจักรกลมาทุ่นแรง และขาดการบริหารจัดการที่ทันสมัย ในงานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะให้กลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ผู้บริโภครุ่นใหม่ ควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และสร้างตราสินค้าด้วยกลยุทธ์การเล่าเรื่อง พร้อมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการขยายตลาด รวมถึงส่งเสริมความร่วมมือกับภาคการศึกษาและหน่วยงานรัฐ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและทำให้เกิดความยั่งยืนของกลุ่มและชุมชนในภายภาคหน้า

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้คือ แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมครามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยใช้แนวคิดการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมสมัยใหม่ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมคราม ได้แก่ การออกแบบลวดลายและรูปแบบการใช้งานผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ตลาดยุคใหม่ การจัดระบบการผลิตอย่างมีมาตรฐาน เช่น การจัดทำคู่มือควบคุมคุณภาพและระบบติดตามย้อนกลับ เพื่อรับรองแหล่งที่มาของวัตถุดิบและกระบวนการผลิต การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์และการตลาด เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่กว้างขึ้น แนวทางการพัฒนาทักษะและการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับแรงงานรุ่นใหม่อย่างเป็น

ระบบ เพื่อรักษาความต่อเนื่องของงานฝีมือ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนด้านวิชาการและทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะการย่อมหัตถกรรมรวมถึงการทอผ้าในชุมชน เพื่อเป็นการสืบทอดและรวบรวมภูมิปัญญาของคนในชุมชน
2. ควรยกระดับกระบวนการผลิตที่ช่วยลดระยะเวลาการย่อมหัตถกรรมโดยไม่กระทบต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิต
3. ควรศึกษาความต้องการของตลาดเป้าหมายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การออกแบบผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมและทำให้มีแนวทางการส่งเสริมการตลาดที่สามารถตอบรับกับพฤติกรรมของผู้บริโภครุ่นใหม่ได้

เอกสารอ้างอิง

- จิรเกียรติ อภิบุญโยภาส. (2563). การส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจหมู่บ้านทำมาค้าขาย: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**, 16(2), 1-21.
- ชาย โพธิ์สีดา. (2556). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 6). อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ชินวุฒ โคตะกา. (2567). ศักยภาพการจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านสังข์ หมู่ 6 ตำบลบึงนคร อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. **Savant Journal of Social Sciences**, 1(5), 24-35.
- ณัฐชัย เอกนราจินดาวรรณ. (2566). การจัดการองค์ความรู้การเรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมในพื้นที่อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น. **วารสารรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, 6(2), 241-250.
- นิรมล หารินไสล และ สุกัลยา เขียวขวัญ. (2564). การพัฒนากระบวนการย้อมเส้นไหมด้วยคราม กลุ่มทอผ้าไหมบ้านกลาง จังหวัดสกลนคร. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**, 13(4), 279-295.
- ภัทรา ศรีสุโข. (2564). การออกแบบและพัฒนารูปแบบเครื่องประดับเพื่อหาแนวทางเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติจากใบขลุ. **วารสารชุมชนวิจัย**, 15(3), 70-79.
- มินระดา โคตรศรีวงศ์. (2559). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ: กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม ตำบลมะบ้า อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. **Veridian E-Journal, Silpakorn University**, 9(3), 1632-1645.
- สุดากาญจน์ แยมดี. (2558). การพัฒนาผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอจากผ้าไหมมัดหมี่บาติก: กรณีศึกษาตลาดศิลปะหอมจากปราสาทศีขรภูมิ. **วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร**, 9(1), 71-79.
- สุภางค์ จันทวนิช. (2565). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 26). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมาพร โวลา. (2567). แนวทางการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าไหม. **Journal of Roi Kaensarn Academi**, 9(2), 96-111.